

6 TVORBA ÚLOH

Tato kapitola je věnována charakteristice textů a tvorbě čtenářských úloh na základě koncepce šetření PIRLS. Přináší stručnou informaci o kritériích, která by měly úlohy splňovat, včetně praktických doporučení. Následují příklady úloh, které vytvořili učitelé v průběhu jednodenního semináře.

Porozumění textu a úlohy PIRLS

K porozumění smyslu textu u čtenářů dochází postupně v průběhu čtení. Mnoho významných čtenářských činností však probíhá také před čtením a po čtení. Čtenář si například na základě ilustrací, nadpisu a dalších náznaků vybavuje své předchozí čtenářské zážitky a zkušenosti a předvídá, o čem bude číst. Po přečtení textu nadále přemýšlí o jeho obsahu, interpretuje ho, zkoumá, co si z něj odnáší, jak na něj zapůsobil, a přitom setrvává v emocionální či kognitivní „atmosféře“, kterou autor nastolil. Tyto důležité fáze čtení není možné v testu šetření PIRLS zachytit, ale během výuky bychom na ně neměli zapomínat.

Úlohy PIRLS se zaměřují jen na některé čtenářské dovednosti, na vyhledávání informací, vyvozování závěrů z textu, interpretaci a posuzování textu, zatímco jiné aktivity jsou během šetření opomíjeny, přestože u zdatnějších čtenářů probíhají a tito čtenáři je využívají. Autoři úloh PIRLS se zaměřují pouze na výše zmíněné postupy porozumění, neboť vymyšlejí úlohy k účelu testování a odpovědi žáků musí být snadno vyhodnotitelné, aby bylo možné výsledky dále porovnávat.

Výběr textu

Úlohy PIRLS nastavují určitou laťku kvality textů. Jde o texty delší a ucelené, nikoli o krátké úryvky, které často plní stránky našich čítanek. Texty jsou navíc pro žáky skutečně atraktivní, obsahují nějakou zajímavou myšlenku či informaci, která může žáky obohatit. Texty žáky nepodceňují, ale naopak pro ně představují určitou výzvu. Výběr textu je vždy klíčový. Pokud se žáci budou v prvních ročnících setkávat jen s texty ze slabikářů (někdy s nepřilíh smysluplnými skupinami slov) a později jen s úryvky nebo s texty, které je nezaujímají, protože jim neposkytnou žádný hlubší zážitek ani nosnou myšlenku, nebudou mít důvod vnímat čtení jako důležitou a zároveň zábavnou činnost. Velmi proto záleží na tom, co žáci čtou, na čem trénují techniku čtení a nad jakými texty přemýšlejí. Přitažlivost textu nespočívá v povrchní zábavnosti, dětinskosti a doslovnosti. Atraktivní text má zajímavé téma, přiměřený jazyk, důležitou nosnou myšlenku a přesah.

Ukažme si na příkladu dvou textů PIRLS, co činí text zajímavým pro žáky.

Koláč pro nepřitele je text, který drží čtenáře po celou dobu v napětí. Čtenář tuší, že to s koláčem bude trochu jinak, než se domnívá hlavní hrdina, ale nemá dostatek vodítek, aby přesně odhalil tatínkův záměr. Je tedy velmi zvědavý na pokračování a čte dál. Hra se čtenářem je velmi rafinovaná a fascinující. Text umožňuje interpretovat chování postav v řadě situací. Hlavními hrdiny jsou chlapci ve věku čtenářů, kterým je text určen. Čtenář se může s hrdiny identifikovat, hrdinové zažívají reálné situace. Nosná myšlenka textu (když se navzájem lépe poznáme, můžou z nás být přátelé) je zřejmá a otázky pomáhají žákům ji pochopit.

Záhada obřího zubu je text doplněný řadou zajímavých obrázků. Mnoho obrázků obsahuje důležité informace. Žáci jsou přímo vyzýváni, aby informace z obrázků čerpali a aby i obrázky „četli“. Tento typ práce s obrázky není u nás až tak častý, ale pro rozvoj schopnosti posuzování a interpretace je velmi důležitý. Téma vyhynutí dinosaurů je pro žáky tohoto věku stále velmi atraktivní, zejména chlapci budou o tématu mnoho vědět. Text neopakuje obecně známé pravdy, které žáci najdou v mnoha encyklopediích, ale přichází s něčím novým – seznamuje s historií objevování existence těchto pravěkých ještěrů. I zde je zřejmá nosná myšlenka (na cestě za velkými objevy musíme překonávat řadu potíží a vyrovnat se s mnoha omyly).

Při pohledu na úlohy z šetření PIRLS je dobré si uvědomit, že rozvoj čtenářských dovedností by měl probíhat nejen v hodinách čtení, ale i v mnoha dalších „nečtenářských“ předmětech, ve kterých se často využívají zajímavé informativní texty. Obvykle se u těchto textů zaměřujeme na vyhledávání informací, avšak pokud nám jde o skutečné porozumění textu, je nutné vést čtenáře také např. k jeho posuzování a interpretaci. Právě schopnost využívání všech těchto čtenářských dovedností je zárukou kvalitního učení a úspěšného celoživotního vzdělávání.